

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2017/10/katona-andras-egy-konyv-tortenelmunk-dicsoseges-korszakarol-08-01-09/>

Katona András

Egy könyv történelmünk dicsőséges korszakáról

Závodszy Géza: Szabadság csillaga. Magyar történetek 1790–1849
(2., javított kiadás, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2016)

A szerző jól ismert reformkoros történész és tankönyvíró, aki a múlt század nyolcvanas éveitől sokat tett a hazafias nevelés újraélesztése és annak modern szemléletű megújítása érdekében történelemtanításunkban. Középiskolai, szakiskolai és általános iskolai tankönyvein generációk nevelkedtek, de határainkon túli magyar iskolákban a mai napig használják nekik írt tankönyveit. Szakmai és tankönyvírói munkássága mellett ismeretterjesztő tevékenysége is jelentős, hogy csak az Új képes történelem sorozatban megjelent, és Hermann Róberttel közösen jegyzett *Nemzet születik* című könyvét említsük példaként. Ismertetésünk szempontjából azonban a kötet előzményeiként *Magyar mondák – Magyar történetek*, illetve *Hazáért, szabadságért – Magyar történetek* című kiadványait kell megemlítenünk. Örvendetes, hogy mindkét kiadvány megjelent hazai (Korona és Anno Kiadó) és határon túli kiadó (Lilium Aurum) gondozásában is.

Mire vállalkozott bennük a rendkívül felkészült, a magyarság sorsának megírása iránt elkötelezett, avatott tollú szerző? A *Magyar mondák – Magyar történetek* Lengyel Dénes legendás hírű, de ma már kevésbé használt mondás kötetét (Régi magyar mondák, Magyar mondák a török világból) idézi, kicsit persze másképp. A kötet a magyar eredetmondáktól a török kiűzéséig, illetve a II. Rákóczi Ferenc ifjúsága írással a kuruc szabadságharcig terjedő időszakot idézi fel érdekesnél érdekesebb olvasmányok, történetek sokaságával. A *Hazáért, szabadságért – Magyar történetek* a Rákóczi szabadságharctól Kossuth Lajos temetéséig terjedő két évszázadot pásztázza végig, az „igaz mese” hitelességével és olvasmányosságával, középpontba állítva XVIII. és XIX. századi szabadságküzdelmeinket. A hősi időszakot felidéző, de humort sem nélkülöző olvasmányok – bár elsősorban tizenéves fiataloknak szólnak –, de számíthatnak a történelmet kedvelő felnőtt nagyközönség érdeklődésére is.

Ugyanez érvényes az itt bemutatásra kerülő *A Szabadság csillaga – Magyar történet 1790–1849* című, immár 2., javított kiadásban megjelenő kötetre is, amely a magyar nemzet születésének fényes emlékü időszakát beszéli el. A könyv a kalapos király halálával, a Szent Korona hazatérését ünneplő 1790-es évvel veszi föl a fonalat, megidéz a napóleoni háborúk vérzivataros időszakát, az alkotás lázában égő reformkor hihetetlenül rövid, mégis oly eseménydús két évtizedét, s kegyelettel adózik a polgári jogegyenlőség alkotmányáért és a magyar állam függetlenségéért vívott önfeláldozó küzdelemnek. Megjelennek a könyv lapjain a korszak nagyjai, megszólalnak a korabeli források, a történeti kép szakkönyvi hitelű, de a stílus oldott és színes, akár a szépirodalmi olvasmányoké. Ennek bizonyítására idézzük a könyv kezdő sorait: „Az 1790. év január hónapja kemény hideggel köszöntött be Bécsben és Budán. Dermesztő híreket hoztak-vittek a felleghajtó köpönyegbe burkolózott titkos ügynökök is. Lázas betegek köhécseltek a rosszul fűtött szobákban – lázas és lázító eseményekről írtak az újságlevelek. Új idők járnak: van már nyomtatott magyar újság. Kettő

is: Magyar Hírmondó meg a Hadi és Más Nevezetes Történetek. Olvashat, aki tud, arról, hogy mi történik a messzi Amerikában vagy a bécsi király udvarában.

Ezen hosszú télen és a rá következő tavaszon sokan érezték úgy, hogy megbolydult a világ. "Ennél terhesebb fellegekkel béborult egű, veszedelmesebb szélvészekkel fenyegető esztendőt én még nem értem" – írta naplójában Keresztési József, nagyváradi református tiszteletes." (7. l.)

Az alcím módosulása a korábbi könyvekhez képest (Magyar történetek helyett Magyar történet) jelzi, hogy a kötet immár mondák és történetek füzére helyett olvasmányos formában megírt korszaktörténet, melynek fejezetei, fejezetcímei egységes tematikában tárgyalják a nemzet születése bő fél évszázadának történéseit: I. *Lesz-e különálló magyar királyság?* II. *Magyarország a francia háborúk korában.* III. *Mi lesz a magyar alkotmánnyal?* IV. *A nemzeti szabadelvűség hőskora.* V. *Reform vagy forradalom?* VI. *Forradalom és szabadságharc.* Remekül felhasználhatók az egyes szövegek a korszak történelmének tanításához, de érdeklődő tanulóknak egészében is ajánlható olvasásra a könyv. A szöveg egyes részei és egésze nemcsak ismereteket, érdekességeket ad, de érzelmileg is hangol a magyarság sorskérdéseinek a végiggondolására, segít azonosulni a „csúnyácska haza” szépülésének folyamatával. Ezt hívják hazaszeretetre nevelésnek, amelyről immár ismét lehet nálunk is a korábbi szegyenkezés nélkül beszélni, sőt tenni is érte. Ehhez is jó eszköz a kötet, ebben is társunk lehet a szerző.

A nagy történések mellett sok fontos és kevésbé fontos, de mindenképpen érdekes kérdést is rejt magában, és meg is válaszol a kötet: Milyen hátrányokkal járt a sarkantyús nemzeti viselet az álarcosbálokban? Milyen ember volt Martinovics és milyenek mozgalmának egyes tagjai? Mik voltak a Martinovics-mozgalom következményei? Milyenek látják külföldi utazók az országot? Elmagyarosodhat-e egy Habsburg főherceg? Elnémetesedhet-e egy magyar gróf? Hogyan működött a régi [azaz rendi] országgyűlés? Hogyan működött a kerületi ülések intézménye? Rendezhető-e az úrbéri kérdés? Hogyan születtek az első pártalakulatok, a kormánypárt és az ellenzéki párt? Ki maradt a törvényesség útján a szabadságharc során? Ki legyen a fővezér? Volt-e esélye a szabadságharcnak?

Rengeteg szépirodalmi idézet, forrásrészlet színesíti a kötetet. Igaz, volt is miből válogatni! Irodalmunk egyik aranykora ez, költő és író óriásokkal, akik ráadásul gyakran „beleártották” magukat a politikába is, sőt élharcosai lettek annak, és szinte mindig a haladás oldalán. De számtalan más jeles írásmű, emlékirat is napvilágot látott e dicső korszakban, melyekből gyakran idéz a szerző, ezzel a jelenlét hitelességét nyújtva. Ugyanakkor szinte mindig kitekint a nagyvilágra is, de legalább Európára mindenképpen. Idézzük ennek illusztrálására *A korszakváltó év* című kurta, de igen fontos alfejezetet. „Az 1830-as év sokaknak volt emlékezetes Európában. Júliusban forradalom tört ki Párizsban. Bourbon X. Károly menekülni kényszerült. Franciaországot a Szent Szövetség elvesztette.

Augusztusban Brüsszelben tört ki forradalom. A belga területeket 1815-ben a bécsi kongresszus az ún. Nagy-holland Királyságba olvasztotta. Most – a legitimitás "szent" elvének sérelmére – megalakult az alkotmányos, független Belgium.

1830. november 30-án Varsóban robbant ki fölkelés az orosz ellen. A fölosztott Lengyelországban a fölkelés hosszú, véres lengyel-orosz háborúvá terebélyesedett. A lengyel tragédia Magyarországon rokonszenvehullámot keltett.

Az 1830-as év Magyarországon is korszakfordulót jelez. Országgyűlést tartottak. A Lengyelországba küldött orosz katonák magukkal hozták az ázsiai kolerát. Az addig ismeretlen betegség átcsapott határainkon. A következő évben kitört a sok ember

gondolkodását megváltoztató koleralázadás. Az egyik legnagyobb, máig emlegetett esemény azonban – 1830. január végén – egy könyv megjelenése volt. Széchenyi Hitel című munkája.” (57. l.)

Gyakran alkalmazza a szerző a beleéléses módszert a korképfestésre. Nézzünk itt is egy példát: *„Néhány nappal 1832 karácsonya előtt Ferenc császár magyar királyi minőségében megnyitotta a tanácskozást [rendi országgyűlést]. Üljünk be hát mi is a megválasztott követek mellé a postakocsiba vagy üljünk fel a "gyorsparaszt" szekereire. A postakocsi, persze lovak által húzva, olyasmi volt, mint ma a távolsági autóbusz. A gyorsparaszt amolyan bérkocsi, de csak jobbfajta könnyű parasztszekérrel. Saját fogatra, hintóra még a megyéjükben tekintélyes birtokosok sem gondolhattak, azzal csak a nagybirtokos arisztokrácia tündökölhett.” (70. l.)*

A szabadságharc történetének leírása önmagában egy izgalmas történet, még ha – sajnos – ismerjük is a végét. Megjelenik előttünk annak sok ismert és ismeretlen hőse, története. Például Zichy Ödön gróf árulása és kivégzése, Latour gróf felkoncolása, „1848 decemberének sötét napjai” (a főváros feladása), Görgei és Kossuth „pengeváltásai” (például a váci nyilatkozat), 1848 telének elterelő harcai, Bem váltakozó sikerű erdélyi hadjárata, a fővezér megválasztásának dilemmái („Demiński vagy Görgei?”). A kápolnai csata utóéleténél a szerző – Hermann Róbert kutatása nyomán – leleplezi, hogy a Windischgrätznek tulajdonított Olmützbe küldött diadalmas győzelmi jelentés – *„A lázadó hordákat ... szétvertem ... Remélem, néhány nap alatt hatalmamba kerítem Debrecent, a pártütés fészket.”* – *„csupán újságírói lelemény”*. „A dicsőség napjai”, azaz a tavaszi hadjárat leírása egy nagy, örömteli lélegzetvétel, csúcspontban „A független Magyarország” születésével. Ezt a Függetlenségi nyilatkozat eléggé hosszas idézése, elemzése is jelzi. Hogy aztán az „Itt az orosz!” leforrázza az olvasót, mint annak idején a nemzetet. Az ezt követő viták és hibák sem kerülnek elhallgatásra (például a haderő összpontosításának és vezetésének kérdése), de mégsem teljesen a helyzet reménytelenségének hangulata lengi át az utolsó felvonás leírását. Még itt, a reménytelennek látszó helyzetben is felvillannak Klapka július-augusztusi sikerei, amelyek alkuhelyzetet teremtettek, de csak az ő számára.

A végső fejezetek egyrészt mélységes empátiával rögzítik az adott, valóban drámai helyzetet („A föld megőszült”): *„Méltatlan lenne a megrázó történet rövid és gyarló leírása. Egy másik könyvet kell szentelni annak, amint vannak is ilyenek, s az utókor kötetekben összegyűjtötte és kiadta mindazt, ami a vértanúktól és a vértanúkról megmaradt. A neveket azonban el kell sorolni.”* (188. l.) Ugyanakkor másrészt némi optimizmust is sugároz az „Új korszak felé?” Ez a Kossuthban testet öltő remény megfogalmazása, aki *„A száműzetést választotta (a másik választás a mártírhálál lett volna), de nem a magányt, az elmékedést.”* *„Az életre nekem egy szabad ország levegője s határozott életcél nélkülözhetetlen. Ez [...] csak abból állhat, hogy hazámnak némileg használjak [...]”* – idézi a szerző a rövid ideig kormányzó-elnököt. Elénk bukkan itt a szerző azon hitvallása is, hogy az „azon melegében” megfogalmazott kútahtyái alkotmánytervben megfogalmazott, ekkor még „koraszülöttnek” bizonyult *„következetesen demokratikus rendet”* felvázoló kossuth-i elképzelések jelenthettek volna megoldást hazánk számára. *„Kossuth diplomáciája behálózta Európát, szálai értek miniszterekig és uralkodókig, egészen a francia császár dolgozószobájáig. Föléledtek, s megint kihunytak tervek, remények. Jottányit sem a negyvennyolcból! – tartotta hosszú évekig az ország nagyobbik fele. Vajon van-e kitartás, akarat elég?”* A történet azonban itt véget ér: *„Mindaz, ami ezután következett, már egy másik történet”* – zárja könyvét a szerző, mintegy újabb lapot nyitva hazánk vérzivataros, de mégis dicső történetében.